

מעדויותיהם של דוד לצין ומשה טיומקין על הכיבוש הגרמני של סטניסלבוב וראשית הפגיעה ביהודי העיר, עד לרציחתם

העיר סטניסלבוב במזרח פולין נכבשה בסתיו 1939 על ידי הסובייטים ונותרה בידיהם עד יוני 1941. עם נסיגת הסובייטים, לאחר הפלישה הגרמנית לברית המועצות, הייתה העיר נתונה במשך מספר שבועות לשלטון הצבא ההונגרי – בן בריתו של הצבא הנאצי. לאחר מכן הועברו סטניסלבוב לרשות הגרמנים ונכללה בפרובינציה החדשה "גליציה" במסגרת הגנרל גוברנמן. כעבור מספר שבועות החל רצח היהודים בעיר. בקטע הבא מתאר דוד לצין את חוויותיו מהשבועות הראשונים של תקופת הכיבוש הגרמני עד לרצח אלפי יהודים בסתיו 1941.

מעדותו של דוד לצין:

"בדיוק היה לי כבר חופש, גמרתי את כל הבחינות, וטיילתי, הייתי מטייל עם החברים שלי ברחוב הראשי, היה מן קורסו כזה, היו חברים מהאוניברסיטה, מסטניסלבוב, ואחרים, בדרך כלל חברים יהודים. והתחלנו לחשוב מה לעשות, היו הרבה שתפסו רכבות, התיישבו ונסעו הלאה לרוסיה, והיה בינינו בחור אחד, הוא חי היום בחיפה, שמו מאג'י קלינר, אותו חשבנו לבחור, אבא שלו היה עורך-דין, ואותו חשבנו כבחור פיקח וחכם, הוא אמר "אני לא בורח לשום מקום, אני לא יכול להשאיר את ההורים לבד, יש לי פה דירה נוחה, רהיטים והכל, לאן אני אברח? נכון, אצל הגרמנים נעבוד אולי קשה, יהיה לנו לא קל, אבל הגרמנים לא יהרגו אותנו". זו הייתה מחשבה של רוב היהודים, שהגרמנים לא הורגים בסופו של דבר. ש: בתקופה של הרוסים, לא שמעתם על הגרמנים, בוורשה?
ת: ... לא, הרבה לא ידענו, היות והגרמנים אז עוד לא עשו רציחות המוניות, ושמענו שיש יחס לא טוב ליהודים, אבל על רציחות לא שמענו, פה ושם..."

חטיפת יהודים לעבודות כפייה

ת: "... אבל כעבור שלושה שבועות ההונגרים נעלמו לילה אחד, ונכנסו הגרמנים, ואז התחילו הצרות. התחילו לחטוף יהודים לעבודות קשות לפסי-רכבת, בשדה וכך הלאה. היו מקרים שיהודי לא יכול היה להרים משא כבד, ברזלים או משהו, אז היו מקרים שהגרמני ירה ביהודי הזה, היהודי נפל, והוא נתן לו כדור "רחמים"... לא היו נותנים שם אוכל, ו[זה] כעבור שמונה שעות שהיו עובדים ... בתקופה הזו אני לא עשיתי שום-דבר, לא הלכתי לשום עבודה, במשך כמה שבועות לא עבדתי. שמעתי שבעבודה מכים, יש גם מקרים של רצח, וצריכים לעבוד קשה מאד שבן-אדם לא מסוגל. פשוט לא התייצבתי, לא הלכתי לעבוד, שום-דבר; רק הייתי בבית, אני גרתי קצת מחוץ לעיר, בבית היו איזה שני

דונם אדמה והיה לנו גן ירק, ועזרתי לאמא בגן-הירק הזה... אבל כעבור חודשיים בערך, היתה מודעה שכל יהודי צריך להתייצב למשרד-עבודה ולקבל עבודה, אחרת יוציאו אותו למחנות. היות ואני עבדתי... בתקופת הרוסים במוסכי הרכבות, הלכתי לעבוד במוסכי הרכבות, והמנהל קיבל אותי ברצון רב, והיחס אלי של אותם הגויים, במיוחד שעשיתי להם טובות... כמו זכרו לי את חסד-נעורי... בהתחלה לא עבדתי קשה, ובכלל לא עבדתי שם קשה... והיתה לנו אפשרות לקנות משהו לאכול, היינו מחליפים בדים, חולצות, סדינים וכך הלאה, והיינו מקבלים עבור זה אוכל...

אקציית הושענא רבה

ת: "... בהושענא רבה היתה האקציה הראשונה, וכבר שמענו, אני גרתי מחוץ לכביש קצת פנימה, ושמענו יריות ורדיפות וכך הלאה, נכנסה גויה, זה היה יום ראשון, נכנסה אלינו גויה, ואמרה לנו "תברחו כי הגרמנים רוצחים את היהודים, תברחו מהר!". אמא שלי ז"ל בדיוק התכוננה לאפות לחם, מהר מאוד כיבינו את האש, וברחנו לתוך בית-החרושת ללבנים, אנחנו גרנו בהתחלת בית-החרושת ללבנים שהיה שייך פעם לסבא שלי, בבית-חרושת ללבנים הזה היתה כניסת סתר איפה שהיו שורפים את הלבנים, אני ידעתי בתור ילד, כי שיחקתי וידעתי על הכניסה הזו, נכנסתי יחד עם אמא שלי ז"ל ועם הדודה והדודים, ואחר-כך גם באה החברה שלי, הידידה שלי שאחר-כך אני התחתנתי איתה, ושם ישבנו כל היום עד הערב. אני אפילו עלייתי לארובה די גבוהה במדרגות בתוך הארובה והסתכלתי החוצה, נראיתי כמו ציפור. ושמענו יריות, התחלנו לשמוח, כי חשבנו שהחזית, שהרוסים עברו את החזית ומתקרבים אלינו, אולי יצילו אותנו...

... אבל זה לא היה כך, כי בעצם שני קילומטרים בקו-אוויר מהמקום איפה שאני הסתתרתי היה בית-הקברות היהודי, ושם הבאודינסט ["שירות הבינוי"] זאת אומרת שם עבדו בהריסת בתים ובהריסת יער, וכך הלאה, בחורים יהודים חפרו בהתחלה בורות ארוכים, האורך היה עשרים וכמה מטרים, הרוחב היה שישה-שבעה מטרים, ושם במשך כל היום רצחו יהודים, זה היה בהושענא רבה, באקציה הראשונה זה נקרא.

... כן, בשמחת תורה. הם הביאו לשם כ 20,000 יהודים, רצחו כ 12,000 יהודים, כי למחרת אני במקרה הייתי בעירייה, בידישה גימיינדה (ב"קהילה היהודית". יתכן שהכוונה ליודנרט), ראיתי את החשבון, הגסטאפו הגישו "חשבון" על 12,000 כדורים, זאת אומרת בסוף היום, כשכבר החשיך שחררו כמה אלפי יהודים, את זה אני כבר לא ראיתי, רק סיפרו, שהיהודים האלה ששחררו אותם מבית-הקברות נישקו את המגפיים של אנשי הגסטאפו, במיוחד של שף הגסטאפו, של קריגר, בת-דודה שלי ז"ל היתה כבר בבור, היא קיבלה כדור ביד, בצד, היא נפלה לתוך הבור, ובסוף היום כשהפסיקו לירות, להרוג, היא יצאה מהבור הזה וחזרה הביתה וסיפרה בדיוק מה שקרה. בערב, אנחנו יצאנו ממקום הסתר שלנו ובאנו הביתה וראינו שכמה דברים נעלמו, זאת אומרת כנראה השכנים לקחו, עדיין לא היה גטו, רק אחרי האקציה הזאת התחילו לעבור לגטו בסטניסלבוב..."

מקור: ארכיון יד ושם VD-58, 03/6566.

מעדותו של משה טיומקין

טיומקין משה, יליד סטניסלבוב (Stanislawow), פולין, 1931.
סטניסלבוב הייתה בפולין עד שנת 1939. ב-1939 השתלטה ברית המועצות על העיר, הסובייטים החרימו את החנות של משפחת העד. בקיץ 1941 פלשה גרמניה לברה"מ, ומשפחת העד נשלחה לגטו בוצ'אץ' (Buczacz). העד ואביו ניצלו מאקציה, ברחו ליערות והצטרפו ליחידת פרטיזנים רוסית, שם היו עד לשנת 1944. בקיץ 1944 שיחרר הצבא האדום את האזור. לאחר השחרור עבר ממקום למקום עד שהגיע למחנה ילדים שנוהל על ידי "השומר הצעיר". בשנת 1947 ניסה משה בחוסר הצלחה לעלות לארץ ישראל באנייה "אקסודוס". הוא הצליח לעלות בשנת 1948.

"... ואחרי תקופה של כמה ימים הם עזבו (ההונגרים) את העיר ונכנסו הגרמנים עם הגסטאפו ואני זוכר את היום הזה מצוין ... אתה חשת, אתה ראתה שהם נכנסו. הם נכנסו באלימות גדולה מאוד, ירו לכל עבר, הרגו אנשים שהסתובבו ברחוב. מיד השתררה פניקה. מהרגע הראשון היה שלטון כוחני, עוד לפני שבכלל ידענו על מה מדובר, זה מיד הורגש. מיד, מיד הורגש, אני זוכר את האופנועים, התלת-אופנועים, עם הפרצופים, עם כובעי הפלדה, עם ההשתלטות המהירה על העיר. אני גם זוכר את הנסיגה של הצבא הרוסי מהעיר. אני זוכר את המאסף הרוסי שעזב בצורה מאוד מאוד מסכנה את העיר והיה ברור לגמרי שהם מהר מאוד יפלו בשבי, כי הגרמנים פעלו בקצב הרבה יותר מהיר והרבה יותר אינטנסיבי... כשהגרמנים נכנסו, מהר מאוד אחרי מספר ימים הם ביצעו את האקציה הראשונה. באקציה הראשונה בעיקר הם אספו את האוכלוסיה, נקרא לזה המשכילים, סופרים, רופאים, מורים, אנשים מסוג זה ובבית הקברות היהודי – היו שני בתי קברות, היה ישן וחדש. הישן שלא נשאר לו זכר... היה בית הקברות החדש, שאליו אני מתייחס ושם בוצעו רוב פעולות ההרג... אבל האקציה הזו אני רק ידעתי על קיומה אבל לא חשנו אותה, כי זה היה איסוף סלקטיבי של סוג אוכלוסיה.

אקציית הושענה רבה

ת. "... ב 12 לאוקטובר... זו היתה אקציה ששם אספו, הכריזו בעיר ברמקולים שעל כל היהודים להגיע לככר המרכזית בעיר ומי שלא יגיע יענש. כולם התאספו במרכז העיר, כולל המשפחה שלי – ההורים אני ואחי. משם הובילו אותנו לבית הקברות החדש, שהיום הוא בית קברות פרוץ לגמרי... באותה אקציה

למעשה עמדנו כל המשפחה, כמו אחרים, בתור לבורות הירי. באותו יום הרגו על ידי מכונות יריה לתוך הבור הזה – זה למעשה בור אחד גדול – 12 אלף איש. ירד החושך ועם החושך הפסיקו את ההרג, וכל אלה שטרם הספיקו להרוג, שלחו אותם אמרו תחזרו חזרה לבתים. כל המשפחה שלנו – חזרנו הביתה. היה ברור לגמרי בדיוק מה הולך פה לקרות. למעשה באותו לילה אנחנו ברחנו מהעיר."

... האקציה השניה, ששם כן השתתפתי, היתה ב-12 באוקטובר. הפער של הזמנים הוא לא גדול. זו היתה כבר אקציה ששם אספו, הכריזו בעיר ברמקולים שעל כל היהודים להגיע לככר המרכזית בעיר ומי שלא יגיע יענש. כולם התאספו במרכז העיר, כולל המשפחה שלי – ההורים, אני ואחי. משם הובילו אותנו לבית הקברות החדש, שהיום הוא בית קברות פרוץ לגמרי, הרוס ... באותה אקציה למעשה עמדנו כל המשפחה, כמו אחרים, בתור לבורות הירי. באותו יום הרגו על ידי מכונות יריה לתוך הבור הזה – זה למעשה בור אחד גדול – 12 אלף איש. ירד החושך ועם ירידת החושך הם הפסיקו את ההרג, וכל אלה שטרם הספיקו להרוג, שלחו אותם ואמרו תחזרו חזרה לבתים. כל המשפחה שלנו – חזרנו הביתה. היה ברור לגמרי בדיוק מה הולך פה לקרות. למעשה באותו לילה אנחנו ברחנו מהעיר.

ש: איך הרגשתם כשהצלחתם להינצל מכל הסיפור הנורא הזה?

ת: קשה לי מאד היום לבוא ולשחזר תחושות מעבר לתחושת הפחד, מעבר לתחושה של חוסר האונים, כשאתה עומד בתוך המון מצטופף, כשמסביב גרמנים, אוקראינים – אני באמת לא יודע מי מהם היה יותר גרוע. ירי, צעקות. נדמה לי שמעבר לזה אין לי יכולת לתאר ... אם בהתחלה, תקופה לא קצרה לא הייתי בטוח עד כמה שהעובדות האלה מתערבבות באיזשהו דימיון, הדוקומנטים האלה [מארכיון העיר האוקראיני], לא רק הדוקומנטים עדויות של אנשים נוספים שפגשתי לאחר מכן, מאשרים את זה מכל הכיוונים – גם את התאריכים, גם את האירוע, גם את הסיפור. כפי שאמרת, באותו לילה ברחנו בסיוע של גויים, ברור שעם מעט מאד מטלטלים ...

מסתבר שיכולת ההסתגלות היא דבר מדהים ומסתגלים מהר מאד, אין ספק שמסתגלים מהר, ובפרט שאתה חי בסביבה שהיא כולה עוינת והיא ברור לי שזו מלחמת הישרדות, אז מה שהיה אתמול זה כבר לא רלוונטי היום. ההתמודדות היא מיום ליום, אבל חיינו. עד כמה שאני מבין, ההורים וגם הסבא חיפשו מקומות מסתור לעת צרה. מה עושים – הם חפרו בונקר לא רחוק מהעיירה..."

מקור: ארכיון יד ושם VD-1029, 03/9372.